

Błażej Męczekalski, Michał Musielak, Ewa Sumelka, Maria Długołęcka-Graham

Polski Wydział Lekarski w Edynburgu (1941–1949) – miejsce edukacji poznańskich lekarzy

HISTORIA · TRADYCJA · WSPÓŁCZESNOŚĆ

Album z okazji 100-lecia utworzenia Wydziału Lekarskiego
na Uniwersytecie Poznańskim (1920–2020)
oraz 80-lecia utworzenia Polskiego Wydziału Lekarskiego
przy Uniwersytecie w Edynburgu (1941–2021)

Poznań 2020

Recenzja

dr hab. Jaromir Piotr Jeszke, prof. UAM

Wybór i opisy fotografii

Ewa Sumelka

Korekta

Barbara Błażejczak

Skład, łamanie, opracowanie graficzne, retusz zdjęć, projekt okładki

Bartłomiej Wąsiel

© Copyright 2020 Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

ISBN 978-83-7597-411-9

Na okładce:

Godło Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu
Gmach *New University Buildings* w Edynburgu

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MEDYCZNEGO
IM. KAROLA MARCINKOWSKIEGO
W POZNANIU

ul. Bukowska 70, 60-812 Poznań
www.wydawnictwo.ump.edu.pl

Ark. wyd. 16,5. Ark. druk. 15,0.

Format 220 × 240 mm. Zam. nr 115/2020.

Przekazano do druku w październiku 2020.

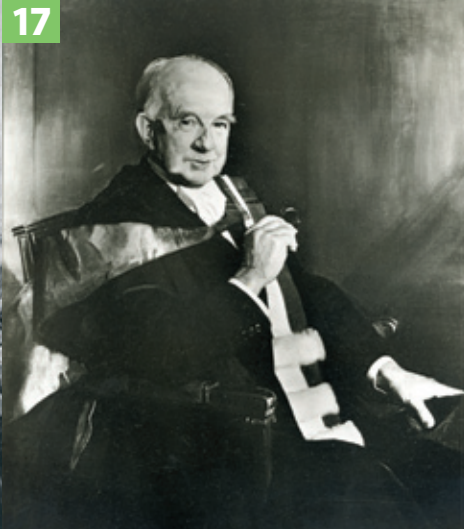
Spis treści

Słowo Rektora	9
Uwagi wstępne	11
1. Polski Wydział Lekarski w Edynburgu w latach 1941–1949	15
<i>Michał Musielak</i>	
1.1. Geneza Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu	15
1.2. Działalność edukacyjno-naukowa Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu	27
1.3. Wykładowcy Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu wywodzący się z Uniwersytetu Poznańskiego	41
1.4. Osoby o proweniencji poznańskiej studiujące na Polskim Wydziale Lekarskim w Edynburgu (oprac. <i>Ewa Sumelka</i>)	50
1.5. Znaczenie Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu dla historii polskiej i poznańskiej medycyny	63
2. Pamięć o związku Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu z Polskim Wydziałem Lekarskim w Edynburgu i tradycje tej relacji	69
<i>Błażej Męczekalski</i>	
2.1. Rozwój współpracy między Akademią Medyczną oraz Uniwersytetem Medycznym w Poznaniu a Uniwersytetem w Edynburgu od lat 60. XX w. do dzisiaj	69
2.2. Udział studentów i pracowników Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu w stypendiach ufundowanych przez absolwentów Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu	84
2.3. Fundusze stypendialne (oprac. <i>Maria Długotłęcka-Graham</i>)	85
2.4. Wspomnienia stypendystów	94
3. Pamiątki i upamiętnienia	98
4. The Education of Poznan Physicians at the Polish School of Medicine at the University of Edinburgh (1941–1949). History, Tradition, and Present Day	101
5. Skróty	104
6. Źródła archiwalne	105
7. Bibliografia	106
9. Indeks osobowy	119

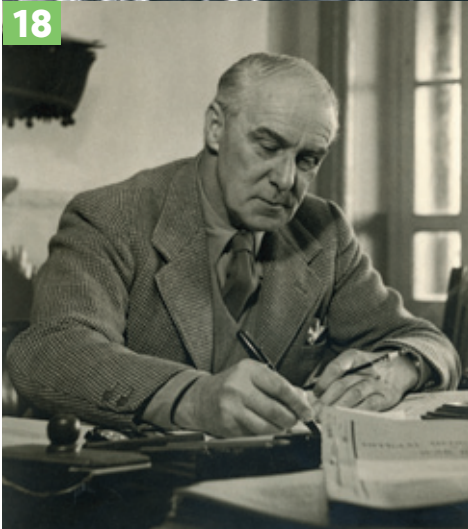
16

17

18

19

16 Sprawujący urząd wicekanclerza Uniwersytetu w Edynburgu (1929–1947) Sir Thomas Holland, który wygłosił pierwsze przemówienie podczas otwarcia PWL

17 Prof. Sir Sydney Smith — dziekan Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu w Edynburgu (1931–1953)

18 Prof. Francis Albert Eley Crew — inicjator utworzenia Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu; fot. z 1960 r.

19 Sir Henry Steele — *Lord Provost* Edynburga (1939–1941) — reprezentujący króla podczas uroczystości otwarcia Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu 22 marca 1941 r.

20 Pieczęć założonego w roku 1583 Uniwersytetu w Edynburgu z herbem przyznanym Uczelni w 1789 r.

21 Gmach *McEwan Hall* przy *Teviot Place* w Edynburgu, gdzie 22 marca 1941 r. w Auli Wielkiej, w obecności około 1500 osób, odbyła się ceremonia otwarcia Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu. Była to pierwsza od czasu wybuchu II wojny światowej uroczystość publiczna w Auli

proponował koncepcję kształcenia polskich medyków w Wielkiej Brytanii, były dziekan Wydziału Lekarskiego i prorektor Uniwersytetu Poznańskiego posiadał duże doświadczenie i osiągnięcia na polu kierowania jednostkami edukacji medycznej. Ponadto, jako pół-Brytyjczyk (jego matka Karolina z domu Gaspey była Angielką), władający doskonale językiem angielskim, a także asystent w latach 1908–1910 we wspomnianym *German Hospital* w Londynie, znał prof. Jurasz jak mało kto z Polaków specyfikę funkcjonowania służby zdrowia w Wielkiej Brytanii. Ważne okazały się także w pertraktacjach z Brytyjczykami takie jego zalety, jak pozycja naukowa i kliniczna oraz autorytet, jakim cieszył się w środowisku polskich uchodźców. W wyniku rozmów w dniach od 25 października do 1 listopada 1940 r., przeprowadzonych przez prof. Jurasza z przedstawicielami Uniwersytetu w Edynburgu (z wicekanclerzem prof. Sir Thomasem Hollandem **16**, z dziekanem Wydziału Lekarskiego prof. Sydneyem Smithem **17**, z komendantem szpitala wojskowego ppłk. prof. F.A.E. Crew **18**), z władzami miasta (*Lord Provost*) **19**, z naczelnikiem Wydziału Zdrowia (*Chief Medical Officer of Health*) i z przewodniczącym Miejskiej Komisji Zdrowia, zadeklarowano poparcie dla utworzenia PWL przy Uniwersytecie Edynburskim, zaś Wydział Lekarski Uniwersytetu Edynburskiego na posiedzeniu w dniu 1 listopada 1940 r. zatwierdził uchwałę o utworzeniu PWL. Ostateczną jednak decyzję podjął Senat Uniwersytetu w Edynburgu w dniu 13 listopada 1940 r. **20** **21**

U M O W A

pomiędzy Rządem Polskim a Uniwersytetem w Edynburgu
 w sprawie utworzenia Polskiego Wydziału Lekarskiego
 przy Uniwersytecie w Edynburgu.

Art. 1.

Rząd Polski z jednej strony a Uniwersytet w Edynburgu z drugiej strony, w dążeniu do zacieśnienia i pogłębienia współpracy w dziedzinie kulturalnej pomiędzy Polską a Wielką Brytanią, zgadzają się na utworzenie z dniem 24. lutego 1941 r. Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu. /Polish School of Medicine at the University of Edinburgh/.

Art. 2.

Polski Wydział Lekarski przy Uniwersytecie w Edynburgu będzie działał na podstawie statutu, załączonego do niniejszej umowy, na którego brzmienie obie strony wyrażają zgodę.

Art. 3.

Uniwersytet w Edynburgu zapewnia Polskiemu Wydziałowi Lekarskiemu dostarczenie pomieszczeń oraz udziela mu w miarę możliwości ułatwień w jego pracy naukowej i dydaktycznej. Inne koszty, związane z funkcjonowaniem Wydziału, ponosi Rząd Polski.

Art. 4.

Umowa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej podpisania przez obie układające się strony.

Edynburg, dnia 24 lutego 1941 r.

Thomas H. Arland

W Imieniu Rządu Polskiego:

W Imieniu Uniwersytetu
 w Edynburgu:

S. Kozłowski

MINISTER SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

25

Dołączony do umowy Statut m.in. stanowił, że PWL jest szkołą akademicką w rozumieniu przedwojennej ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, oraz określał podstawowe zadania nowo powstałej instytucji:

- „(1) Umożliwienie młodzieży polskiej na obczyźnie studiów lekarskich, a przez to dostarczenie Wojsku Polskiemu oraz Krajowi pełnowartościowych lekarzy.
- (2) Doksztalcanie polskich lekarzy wojskowych.
- (3) Podjęcie twórczej pracy naukowej w dziedzinie wiedzy lekarskiej”.

Ponadto ustalono, iż w programie nauczania będą uwzględnione zajęcia z zakresu medycyny wojskowej, a także przedmioty, których znajomość w Polsce jest niezbędna do uzyskania stopnia lekarza i doktora wszech nauk lekarskich. W związku z tym PWL będzie uprawniony do nadawania stopnia lekarza i stopnia doktora wszech nauk lekarskich.

Na posiedzeniu w dniu 11 marca 1941 r. ukonstytuowała się, w oparciu o paragraf siódmy Statutu, Rada Wydziału 24. W jej skład ze strony polskiej weszli: prof. Jerzy Fegler, prof. Antoni T. Jurasz, prof. Włodzimierz Koskowski, prof. Leon Lakner, prof. Tadeusz Rogalski, prof. Jakub Rostowski, zaś jako delegat docentów dr Adam Elektorowicz. Z kolei przez Uniwersytet Edynburski zostali de-

23

22 Generał broni Wojska Polskiego Władysław Sikorski — naczelny wódz Polskich Sił Zbrojnych i premier rządu RP na uchodźstwie podczas II wojny światowej, przed wojną premier i minister spraw wojskowych II Rzeczypospolitej

23 Sekretarz generalny Uniwersytetu w Edynburgu William A. Fleming

24 Pierwsza Rada Wydziału PWL przy Uniwersytecie w Edynburgu, ukonstytuowana 11 marca 1941 r. Od lewej: prof. Leon Lakner, prof. Jakub Rostowski, prof. Jerzy Fegler, prof. Antoni Tomasz Jurasz (dziekan), prof. Włodzimierz Koskowski, prof. Tadeusz Rogalski, doc. dr Adam Elektorowicz

25 Podpisana w dniu 24 lutego 1941 r. umowa między Uniwersytetem w Edynburgu a rządem Polski w sprawie utworzenia PWL

ła świadomość, iż w okupowanym kraju wróg prowadzi bezwzględną politykę eliminacji wszystkiego, co polskie. Obawa o los bliskich była niesłychanie stresująca, niemniej motywowała do wyteźonej nauki. Większość studiujących mieszkała w budynku należącym do *Young Mens Christian Association*, który został przekształcony przez Polski Czerwony Krzyż na akademik. Dysponując pokojami jedno-, dwu- i trzyosobowymi tzw. Bursa stwarzała dobre warunki do życia i nauki. W Domu Akademickim były także świetlica, pokój do nauki oraz jadalnia ze spiżarnią. To, wraz z przyznawanym przez polskie władze comiesięcznym stypendium w wysokości 20 funtów, pozwalało na względnie dobrą egzystencję.

Życie codzienne słuchaczy PWL urozmaicały spotkania i imprezy organizowane w świetlicy Bursy (*study-room*) **67** z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocnych **64**, a także świąt narodowych. Hucznie obchodzono również imieniny dziekana, prof. Jurasza, który cieszył się wśród słuchaczy PWL szczególną sympatią. Także uroczysty charakter miały odwiedziny prezydenta RP Władysława Raczkiewicza **63** z okazji inauguracji roku akademickiego 1943/1944. Obok wydarzeń oficjalnych studenci organizowali spotkania i wieczorki towarzyskie, a także imprezy o charakterze sportowo-rekreacyjnym **61** **62** **66** oraz kulturalnym. Szczególnie aktywne na tej

niwie było Zrzeszenie Studentów Polaków w Wielkiej Brytanii, powołane do życia w styczniu 1943 r. w Londynie. Koło edynburskie Zrzeszenia obok organizacji odczytów, występów chóru, pokazów filmowych również współpracowało ze środowiskiem studentów szkockich, biorąc na przykład udział w tradycyjnym *University Settlement Day* **65**, podczas którego zbierano pieniądze na wsparcie ubogich mieszkańców miasta. Udział w tych wydarzeniach zapewne pozwalał słuchaczom na chwilę odetchnąć od zajęć akademickich, jednak tocząca się wojna szybko przypominała o zasadniczym celu studiów – obowiązku służenia Ojczyźnie.

38

62

61 Studenci PWL na wycieczce w Parku Narodowym *Lake District* w kwietniu 1943 r. Od lewej: Henryk Masłowski, Stefan Grzybowski, Edmund Kolibabka, Stanisław Arciszewski

62 Studenci PWL z doc. W. Tomaszewskim na wycieczce w Parku Narodowym *Lake District* w Szkocji w kwietniu 1943 r. Od lewej: doc. Wiktor Tomaszewski, Henryk Masłowski, Edmund Kolibabka, Stanisław Arciszewski, Stefan Grzybowski

61

Silnie związany z medycyną poznańską był doc. Leon Lakner **72** (1884–1962). Wykształcony w zakresie dentystyki w Niemczech przed I wojną światową, skończył studia lekarskie na Uniwersytecie Poznańskim w 1924 r., a także w tym samym roku uzyskał doktorat z medycyny dentystycznej w Jenie. Początkowo związał się z prof. Juraszem, pracując w jego Klinice Chirurgicznej, a następnie, w 1934 r., został wykładowcą w Poliklinice Stomatologicznej przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, na którym habilitował się w 1936 r. Podczas II wojny światowej przedostał się do Francji, gdzie w stopniu kapitana wziął udział w walkach z Niemcami. Po ewakuacji do Wielkiej Brytanii został jednym z pierwszych członków Rady Wydziałowej PWL **74**. Jako profesor nadzwyczajny kierował w latach 1941–1947 Zakładem Stomatologii i prowadził zajęcia na piątym roku medycyny w wymiarze 90 godzin wykładów i ćwiczeń. Będąc bliskim współpracownikiem prof. Jurasza od czasów poznańskich, podzielał jego wątpliwości co do powrotu do kraju. Ostatecznie wrócił do Poznania w 1947 r., gdzie objął Katedrę i Poliklinikę Stomatologiczną oraz kierował Studium Lekarsko-Dentystycznym na Uniwersytecie Poznańskim.

Niewątpliwie powojenną ikoną Polskiego Wydziału Lekarskiego był kolejny wykładowca wywodzący się z kręgu poznańskiej medycyny akademickiej – doc. Wiktor Tomaszewski **73** (1907–1995). Ten pochodzący z Pleszewa absolwent Wydziału Lekarskiego w Poznaniu był nie tylko znakomitym specjalistą chorób wewnętrznych, ale wieloletnim depozytariuszem i propagatorem wiedzy o Polskim Wydziale Lekarskim w Edynburgu. Po ukończeniu w 1931 r. studiów lekarskich na Uniwersytecie Poznańskim **75** i uzy-

43

o Polskim Wydziale Lekarskim w Edynburgu. Po ukończeniu w 1931 r. studiów lekarskich na Uniwersytecie Poznańskim **75** i uzy-

76

77

92

Większość wymienionych poznańskich wykładowców dotarła do Edynburga, pokonując trasę przez Węgry i Rumunię do Francji **94**, a następnie ewakuując się do Wielkiej Brytanii **95**. Tylko trzech z tego grona wojna zastała na Zachodzie, w wyniku niekiedy szczęśliwego zbiegu okoliczności, jak w przypadku doc. Wiktora Tomaszewskiego **92 93**. Prawie wszyscy byli żołnierzami, najczęściej oficerami Wojska Polskiego. Prof. Jurasz był oficerem w stopniu podpułkownika i podczas kampanii wrześniowej kierował szpitalem wojskowym w Modlinie, skąd przez Francję udało mu się dotrzeć do Wielkiej Brytanii. Podobnie stopień podpułkownika miał doc. Włodzimierz Missiurow, który po najeździe ZSRR na Polskę 17 września 1939 r. znalazł się w obozie jenieckim w Kozielsku, skąd szczęśliwie, na mocy układu Sikorski-Majski z 30 lipca 1941 r., został uwolniony i znalazł się w Armii Polskiej gen. Władysława Andersa. Także wyższe stopnie oficerskie posiadali: dr Jarosław Iwaszkiewicz, dr Jan Ruskowski oraz prof. Leon Lakner, którzy byli kapitanami. Po wybuchu wojny zostali przydzieleni do szpitali wojskowych, zaś po klęsce Polski przedostali się przez Rumunię i Francję do Anglii. Z kolei stopień podoficerski kaprała podchorążego posiadało sześciu wykładowców: dr Wiktor Tomaszewski, dr Roman Rejthar, dr Jarosław Iwaszkiewicz, dr Henryk Kompf, dr Bernard Czemplik oraz dr Alfons Busza, którzy ze względu na profesję lekarską zostali automatycznie przydzieleni do formacji sanitarnych.

93

Studentów wywodzących się z Uniwersytetu Poznańskiego było na PWL, według prof. R. Meissnera, 25. Swoje szacunki oparł on na analizie danych ewidencyjnych, zawartych w tzw. *Black book*, znajdującej się w zbiorach specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Edynburskiego⁷. Z kolei M.A. Palacz podaje w swojej dysertacji liczbę 28 osób zaczynających studia w Poznaniu⁸. Abstrahując od tej rozbieżności i uwzględniając ustalenia Ewy Sumelki, można stwierdzić,

94

⁷ R.K. Meissner, *Polski Wydział Lekarski w świetle „nowych” dokumentów archiwalnych*, [w:] R.K. Meissner (red.), *Księga pamiątkowa w 80-lecie uniwersyteckiego Wydziału Lekarskiego w Poznaniu...*, dz. cyt., s. 362.

⁸ M.A. Palacz, *The Polish School of Medicine at the University of Edinburgh (1941-1949). A Case Study in the Transnational History of Polish Wartime Migration to Great Britain*, PhD thesis, University of Edinburgh, 2016, s. 288.

Bernard Antoni Wroński

(1912–1995) **115** **120** **123**

Urodził się w Kowalewie Pomorskim. Studiował na Wydziale Lekarskim UP w latach 1934–1939 (indeks nr 21427).

W pierwszej połowie września 1939 r. służył w 4. Dywizji Piechoty. Po klęsce wrześniowej przedostał się na Węgry, gdzie sprawował opiekę medyczną w obozie internowania w Visegrad.

Następnie przez Jugosławię udał się do Francji, gdzie przydzielony został do ośrodka szkoleniowego Legii Oficerskiej w St. Meen le Grand Chateaubriant. Po kapitulacji Francji ewakuował się do Wielkiej Brytanii, gdzie służył w 4. Brygadzie Strzelców, skąd w marcu 1941 r. odkomenderowany został na PWL w Edynburgu. Uzyskał dyplom 10 lipca 1942 r. Od roku 1943 do 1947 pracował jako starszy asystent w Katedrze Chirurgii PWL oraz na oddziale chirurgicznym Szpitala im. Ignacego Jana Paderewskiego. Po wojnie pracował w Wielkiej Brytanii, następnie osiedlił się w Willowdale w North York w Kanadzie.

Wanda Janina Zając-Bereza (1915–1963). Urodziła się w Petersburgu. Studiowała na Wydziale Lekarskim UP w latach 1933–1937, zaliczyła 4 lata. W roku 1937 przeniosła się na WL Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie uzyskała absolutorium 15 grudnia 1938 r. Po wybuchu II wojny światowej przedostała się do Wielkiej Brytanii, gdzie od października 1940 r. do 21 mar-

119

120

121

116 Halina Sulińska

117 Bolesław Jan Świtalski

118 Mieczysław Kazimierz Wojciechowski

119 Pieczęcie dyplomowe Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu używane w latach 1941–1945 (pieczęć z lewej strony) i 1945–1949 (z prawej)

120 Bernard Antoni Wroński

121 Datowana na dzień 16 lipca 1941 r. karta wstępu na uroczyste wręczenie pierwszego dyplomu PWL przy Uniwersytecie w Edynburgu. Tego dnia dyplom z zaszczytnym numerem 1 wręczono Konradowi Bazarnikowi

172

17 lutego 2017 r. doszło do odnowienia współpracy na dalsze 5 lat między Uniwersytetem Medycznym w Poznaniu a Uniwersytetem w Edynburgu. Ze strony naszego Uniwersytetu z upoważnienia rektora prof. Andrzeja Tykarskiego umowę podpisał prorektor ds. dydaktyki i kształcenia podyplomowego prof. Ryszard Marciniak **169**. Nastąpiła intensyfikacja wzajemnych relacji. W dniach 2–6 października 2017 r. prof. Jeremy Bradshaw oraz trzech specjalistów z zakresu edukacji medycznej odbyli wizytę na Uniwersytecie Medycznym w Poznaniu **177**. Goście z Edynburga przeprowadzili warsztaty na temat *How to conduct an OSCE and give constructive feedback*. Dyskutowano także nad dalszą współpracą. Nową inicjatywę, taką jak warsztaty w zakresie edukacji medycznej, omawiano z prorektorem prof. Ryszardem Marciniakiem.

173

W październiku 2017 r. rektor poznańskiego Uniwersytetu Medycznego prof. Andrzej Tykarski wyznaczył prof. Błażeja Męczekalskiego **189** **195** na funkcję pełnomocnika ds. współpracy z *The University of Edinburgh*. W styczniu 2018 r. prof. B. Męczekalski podczas wizyty w Edynburgu odbył spotkania z władzami Uniwersytetu – dr M. Długołęcką-Graham oraz kierownikami wybranych klinik. Podczas tych spotkań omówiono dalszą współpracę między dwoma uczelniami.

174

W maju 2019 r. w obchodach związanych z rocznicą 100-lecia powstania Uniwersytetu Poznańskiego uczestniczyła dr Maria Długołęcka-Graham, reprezentując Uniwersytet w Edynburgu. Podczas tej wizyty, w toku dyskusji z udziałem rektora prof. Andrzeja Tykarskiego oraz prorektora ds. organizacji, promocji i współpracy z regionem prof. Michała Musielaka, pojawiła się idea uczczenia 100-lecia powstania Wydziału Lekarskiego w Poznaniu specjalnym wydawnictwem, ukazującym rozwój kontaktów między UMP a Uniwersytetem w Edynburgu.

5 maja 2019 r. z inicjatywy prorektora ds. kadry i współpracy z zagranicą UMP prof. Jarosława Walkowiaka doszło do spotkania z dr Marią Długołęcką-Graham, prof. Michałem Musielakiem, prof. Błażem Męczekalskim oraz mgr Bożeną Raduchą, podczas którego omówiono bieżące tematy dotyczące współpracy między dwoma uniwersytetami.

W nowej kadencji 2019 r. prorektor ds. współpracy międzynarodowej UMP prof. Ewa Wender-Ożegowska oraz kierownik działu współpracy międ-